

עשרת הדברות – אריאל רוזן-צבי (שיעור בליל שבועות שהתקיים בביתנו) – ראשי פרקים ללימוד

המתח שבין גבולות האדם (אנוכי ה' אלוקיך) לחירות האדם (אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים) השילוב: חירות האדם המתבטאת בעבודת ה' (עבדי הם ולא עבדים לעבדים; אל תקרא חרוט אלא חרות) [הדבר נאמר בקשר ללוחות הברית]. כפיפות למרות הקב"ה ולא לאדם. ייחודיות ה' ואיסור עבודה זרה ה' מחוברים' על-ידי הצהרת ההוצאה ממצרים [איזכור יציאת מצרים לאחר ההכרזה על ייחודיות ה' ולפני איסור עבודת אלילים] כביטוי לחירות האדם, הן מעול שיעבוד והן מעול שיעבוד אלילי (רוחני ויצרי) יציאת מצרים כמבוא (החרות הפיזית) לקראת החירות הרוחנית (עשרת הדיברות) חוקת בשר ודם – למשל החוקה האמריקאית: "אנחנו תושבי ארה"ב" חוקת ה' "אנוכי ה' אלוקיך"

עשרת הדברות בסימן של אחדות (זוהי ברית המגשרת על הפערים ומשלבת אחדות של ניגודים

- [קוסמית] עשרת הדברות כוללת בתוכה הן את הבריאה (כי ששת ימים), הן את היציאה ממצרים וההוויה הלאומית (אשר הוצאתיך) הן את ההתגלות (עצם מתן תורה). עשרת הדברות מגשרת על כל הפערים של זמן ומקום (תפישה על זמנית ועל מקומית) מהבריאה דרך ההוויה הלאומית ועד לחיי ההווה: "את אשר עומד עימנו פה היום וגו'" מן הראוי לזכור כי גם כאשר ליציאת מצרים, כמו לגבי קבלת התורה, צריך אדם בכל דור ודור לראות עצמו כאילו יצא ממצרים (ברית אישית, ברית של ציבור, ברית של עם, ברית של עולם)
- [טבעית] תוכן עשרת הדברות מבטא אחדות טבעית (אדם ובהמה בשבת, אזכור הבריאה), אחדות אנושית חברתית (שבת, המצוות 'החברתיות', היציאה משעבוד מצרים) אחדות קוסמית (שבת כסיום הבריאה, מנוחה של כל היצורים, האדם והבהמה), הזדהות של האדם כלפי האל ושל האל כלפי האדם. אחדות כזו בין יצורים והקוסמוס כולו מופיעה שוב בחזון אחרית הימים. הקשר בין עשרת הדברות כמסמך משפטי, ואף אידיאולוגי, לבין חזון אחרית הימים
- [אנושית-רוחנית] מבנה עשרת הדברות מבטא אחדותיות בין נורמות משפטיות אנושיות חברתיות, בסיס אמוני והצהרות "אידיאולוגיות", יחד עם עבודת ה'. כמו כן אחדותיות (= שיתוף והרמוניה) בין גוף לרוח, בין גוף לממון, בין שמים לארץ ובין אדם לאדם.
- מבנה עשרת הדברות מבטא את האחדותיות של 'ואהבת לרעך כמוך' זה ספר תולדות האדם' האדם באשר הוא, מצוות בני נוח המגשרים בין היהודי לבן נוח) והסגוליות היהודית (שבת)

זוהי ברית (אחדות ושלוש) במיטבה – במהותה היא מבטאת אחדות של כל חלקי הברית. סימטריה שבין התערבות ה' בעולם ותגובת האדם, באותם שלבים המוצאים ביטויים בעשרת הדברות, דהיינו: הבריאה, יציאת מצרים וההתגלות
(1) הבריאה (תום ותמימות) ומעשי האדם (הגירוש מגן עדן, רצח הבל)
(2) יציאת מצרים (חירות) והנסינות של בני-ישראל את ה'
(3) מתן תורה ומעשה העגל

מבנה עשרת הדברות כולל: ציוויים, סנקציות, תגמולים וכן הסברים וטעמים, הצהרת עקרונות ואידאולוגיה. מבנה עשרת הדברות והגיון:
האל; דיברות א' ב' ג': ציווי האמונה וייחוד הבורא (ייחוד ה' עבודה זרה ונשיאת שם ה' לשווא)
בין האל לאדם; דיברות ד': שבת זכר לבריאה, זיכרון האל-הבורא, אות וברית בין האל לאדם
דיברות ה': כיבוד הורים, תולדות האדם וכיבוד הורים כגשר בין בריאת האדם הכללי לבין יצירת האדם האינדיבידואלי על-ידי ההורה
גשר בין ההיסטוריה האנושית הכוללת לבין הפרטיקולרי
הדיברה החמישית מגשרת בין המצוות המכוונות לאל לבין אלה המכוונות לאדם-ראה הרמב"ן האדם; חמשת הדברות האנושיות-חברתיות מתייחסות לאלמנטים בסיסיים הנוגעים לאדם: גוף האדם (שפיכות דמים), כבודו ומוסרו (ניאוף וחימוד) ממונו (לא תגנוב) וקיומו בעולם של הצדק והמשפט (עדות שקר)

הדיברות מתייחסות להיזק ביד (אלימות פיזית), בממון , בדיבור (אלימות מילולית) ובמחשבה (ראה אלבו בספר העיקרים)
בין שבע מצוות בני נוח לבין עשרת הדברות קיימת זיקה כמעט מלאה (עבודה זרה , גילוי עריות , שפיכות דמים , גזל , דינים [לא תענה ברעך] , ברכת ה' חסר אבר מן החי)
עשרת הדברות כוללות את כל שלושת הלאווים עליהם יהרג ולא יעבור : עבודת אלילים , שפיכות דמים , וגילוי עריות
עשרת הדברות מתייחסות לשלמות האדם מצד היותו חלק מהעולם , היחוס לבורא , מצד עצמו , מצד היותו חלק מחברה וגם מצד היותו יהודי (שבת)
רוב הפרשנים מעמידים את הסימטריה בין חמשת הדברות המתייחסות לבורא (כנגד ה') לבין חמשת אלה המתייחסות לאדם (כנגד האדם כמבטאים את ההגיעה לשלמות במלואה (ראה אלבו והרמב"ן)
בעשרת הדברות מוזכרות סנקציות ותגמולים בדיברה השניה השלישית והחמישית – המתייחסות כולן לצד הקב"ה ולא לצד האדם . עצם היות חמשת הדברות האחרונות מתייחסות לחיי חברה ולהדדיות אנושית – מיתרות הצורך בשכר נוסף .

עשרת הדברות מתייחסות :

לנשגב (אנוכי ה' אלוקיך) – מצד אחד , ולפרזאי היומימי (לא תחמוד אשת רעך ושורו וחמורו) – מצד שני
לתכלית הבריאה ולעבודת ה' - מצד אחד , ולתפישה הפסיכולוגית [של מאבק בחולשות האנושיות, הן במאבק העקרוני והנשגב - בעבודת האלילים, והן במאבק נגד היצר היומימי(חימוד גזל וניאוף)-מצד שני .

קיימת סימטריה מובהקת בין המאבק על יחוד האל לבין המאבק על שמירת חיים אנושיים הוגנים וחברתיים . בשני המקרים המאבק הוא : א) כנגד הכניעה ליצר וליצריות ב) למען ההכרה בגבולות האדם ובמה שלמעלה ממנו ג) ההכרה בחירות האמיתית , שהיא חירות כפולה , משיעבוד אנשים אחרים (יציאת מצרים , עבדי הם ולא עבדים לעבדים) כמו גם משעבוד של האדם כלפי עצמיותו ועצמאותו (אל תקרא חרות אלא חרות , איסור חימוד וניאוף וכיו"ב)